

Рудь 2005: Рудь, О. Метафоричні прикметникові композити в українській поезії ХХ століття [Текст] / Ольга Рудь // *Культура слова*. – Випуск 65. – К., 2005. – С. 29-32.

Ткаченко 1998: Ткаченко, А. О. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства): Підручник [Текст] / Анатолій Ткаченко. – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 448 с. – ISBN 966-95249-0-3.

Тогоева 2000: Тогоева, С. И. Психолінгвістические проблемы неологии [Текст] / С. И. Тогоева. – Тверь: ТГУ, 2000. – 155 с.

УМЕ 2004: Українська мова: Енциклопедія [Текст] / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. Бажана, 2004. – 824 с.: іл. – 5000 пр. – ISBN 966-7492-19-2.

Чабаненко 1984: Чабаненко, В. А. Теоретичні засади дослідження експресивних засобів української мови [Текст] / В. А. Чабаненко // *Мовознавство*. – 1984. – № 2. – С. 11-18. – Бібліогр.: с. 11-18.

Якимчук 1995: Якимчук Л. Поезія і проза: від лінгвістики до семіотики [Текст] / Л. Якимчук // *Слово і час*. – 1995. – № 4. – С. 66-71. – Бібліогр.: с. 71.

Статья посвящена окказионализмам как доминантным единицам поэтических текстов конца ХХ – начала ХХІ века, в частности обращено внимание на функциональную нагрузку неолексем, их коммуникативно-прагматический потенциал. Определено внутреннюю форму авторских номинаций.

Ключевые слова: внутренняя форма (ВФ), индивидуально-авторские лексемы, окказионализмы, коммуникативно-прагматический потенциал, поэтический текст.

The article is devoted to the occasional formations as the dominant units of poetic texts of the late ХХ – the early ХХІ century, in particular, it emphasizes the functional significance of neolexems and their communicative and pragmatic potential. The internal form of authors' nominations is defined.

Keywords: internal form (IF), individual and author lexemes, occasionalisms, communicative and pragmatic potential, poetic text.

Надійшла до редакції 8 вересня 2010 року.

Інна Сахарук

ББК Ш12=411.4*50

УДК 81'42(=11/8)

ТИПОЛОГІЯ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто прецедентні феномени як один із виявів інтертекстуальності, з'ясовано їхні диференційні ознаки та функції. Проаналізовано класифікації прецедентних феноменів за такими критеріями: за ознакою словесного вираження / невираження, за можливістю / неможливістю реалізації у мовленні, за ступенем універсальності.

Ключові слова: прецедентний феномен, інтертекстуальність, прецедентне ім'я, прецедентна ситуація, прецедентне висловлення, прецедентний текст, когнітивна база.

Прецедентні феномени — один із виявів національної своєрідності мови, втілення взаємозв'язку умов існування народу, його культури, мови та ментальності.

На сьогодні вияви прецедентних феноменів є досить частотними у комунікації, що і визначає актуальність їх дослідження. Метою нашої роботи є спроба створення класифікації прецедентних феноменів, що функціонують у сучасному українському дискурсі. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань: аналіз дефініцій прецедентних феноменів, з'ясування їх основних властивостей та функцій, визначення основних підходів до класифікації прецедентних феноменів, установлення взаємозв'язків між різними критеріями диференціації і виділеними на їх підставі типами прецедентних феноменів.

Теорія прецедентності запропонована і обґрунтована Ю. М. Карауловим, який до числа прецедентних феноменів зараховує різнотипні одиниці — лексеми, фразеологізми, речення, а також невербальні одиниці [Караулов 2006]. За його визначенням, прецедентними називаються тексти, «значущі для особистості в пізнавальному й емоційному відношенні, добре відомі і широкому оточенню цієї особистості, звернення до яких відновлюється неодноразово в дискурсі цієї мовної особистості» [Караулов 2006: 89].

Р. С. Чорновол-Ткаченко кваліфікує прецедентний феномен як складник лінгвокультурої компетентності мовця, основну передумову й учасника реалізації інтертекстуальності — фундаментального принципу сучасної культури постмодернізму [Чорновол-Ткаченко 2007: 4]. Термін «інтертекстуальність» був уведений до наукового вжитку в 1967 році теоретиком постструктуралізму Юлією Кристевой на позначення загальної властивості текстів, що виражається у наявності між ними зв'язків, завдяки яким тексти можуть у різний спосіб посилатися один на одного [Ильин 1996: 225].

О. Селіванова тлумачить інтертекстуальність як «діалогічний зв'язок тексту в семіотичному універсумі з попередніми текстами (рекурсивний) та з подальшим текстотворенням (прокурсивний)» [Селіванова 2006: 191]. До виявів інтертекстуальності дослідниця зараховує цитати, алюзії, ремінісценції, римейки, синкретизм функціональних стилів та жанрів.

Реалізація інтертекстуальності як текстотвірної категорії уможливується існуванням прецедентних текстів як системних одиниць тезаурусу лінгвокультурної спільноти, що мають соціально зумовлену значущість для її членів, котрі актуалізують окремі аспекти прецедентності таких текстів у текстах-приймачах в процесі комунікації [Чорновол-Ткаченко 2007: 16].

Теорія прецедентних феноменів як один із виявів теорії інтертекстуальності розглядає запозичені елементи у структурі тексту як культурно навантажені знаки, що є ядерними елементами національної когнітивної бази¹ [Ворожцова 2007: 18].

Поява поняття прецедентності в межах лінгво-когнітивного підходу відображає одну зі сторін у дослідженні інтертекстуальності – здатність комунікантів оперувати культурно-значущою інформацією, що втілюється в системі прецедентних феноменів.

О. А. Нахімова зазначає, що система прецедентних феноменів — це один із інструментів трансляції «культурної пам'яті» народу від одного покоління до іншого та одночасно спосіб об'єднання народу навколо його культурних цінностей та моральних ідеалів [Нахімова 2007: 12].

Прецедентні феномени, з одного боку, відображають національні стереотипи у сприйнятті та оцінці людей і подій, а з іншого боку, мають потужний маніпулятивний потенціал. Сприйняття прецедентних феноменів зумовлене наявністю відповідних фонових знань у адресата, а також специфікою самого прецедентного знака і характером його вживання в тексті.

За дослідженнями О. А. Нахімової, О. О. Ворожцової, найчастіше прецедентні феномени вживаються в політичному та медійному дискурсах. Найбільш використовуваними ж є дві сфери-джерела: політика та література [Нахімова 2007: 23; Ворожцова 2007: 45]: *Компартія обіцяла не робити з Януковича Кучму* (pravda.com.ua/news/2010/09/27/5417718); *Кінь показує на арку з написом «Місто Шахів», трохи нижче приписка – «Нью-Васюки»* (Дзеркало тижня. – 11.09.–17.09.2010 (№ 33 (813))).

Прецедентні феномени створюють певну систему цінностей, регулюють соціальну поведінку представників окремої національно-лінгвокультурної спільноти: засуджують або схвалюють певні зразки поведінки. Така специфічна особливість прецедентних феноменів активно використовується в політичному дискурсі, що ставить на меті лаконічно та яскраво подіяти на виборця, сформулювати необхідне ставлення до певної особистості або події: *Цушка активно штовхатиме в мери племінник, бо міністру потрібен «запасний аеродром»* (pravda.com.ua/news/2010/09/27/5417984). У наведеному реченні прецедентне висловлення *запасний аеродром* позначає посаду мера Одеси, яку може отримати міністр економіки В. Цушко за умови звільнення його з Кабміну за допомоги свого племінника І. Капталана. Таке висловлення негативно характеризує В. Цушка як дуже завбачливу людину, що в будь-який спосіб не хоче залишитися осторонь влади.

О. А. Нахімова виділяє такі основні критерії виявлення прецедентних феноменів у текстах:

- 1) пов'язаність відповідного поняття з класичним твором;
- 2) загальновідомість відповідного феномена та регулярна відтворюваність його в текстах;
- 3) неденотативне використання того чи іншого імені у функції культурного знака [Нахімова 2007: 56-57].

На думку ж О. О. Ворожцової, важливими диференційними характеристиками прецедентних феноменів є їх здатність:

- 1) виконувати роль еталону культури і виступати “породжувальною моделлю” для цілого класу об'єктів;
- 2) функціонувати як згорнута метафора, що виражає не раціональну, але емоційну оцінку;
- 3) виступати як символ такого феномену або ситуації, що не можуть бути адекватно вербалізовані, або ж їх вербалізація виявляється занадто громіздкою [Ворожцова 2007: 32].

Н. В. Кондратенко вважає однією з характерних рис прецедентних феноменів як елементів інтертексту їх експліцитність, яка сприяє адекватному розумінню тексту [Кондратенко 2009: 157].

О. А. Нахімова, О. О. Ворожцова та С. Л. Кушнерук спираються на визначення прецедентних феноменів, запропоноване В. В. Красних. Воно визнається вченими як найбільш повне та валідне. В. В. Красних у праці «Етнопсихолінгвістика та лінгвокультурологія» до прецедентних зараховує феномени:

- 1) добре відомі всім представникам національно-лінгвокультурної спільноти;
- 2) актуальні в когнітивному (пізнавальному та емоційному) плані (за прецедентним феноменом завжди стоїть певне уявлення про нього, спільне для всіх носіїв того чи іншого менталітету, яке і робить усі апеляції до прецедентного феномену «прозорими» та зрозумілими);

¹ База когнітивна (лат. *cognosce* — пізнаю) — «певним чином структурована сукупність обов'язкових знань, національно-детермінованих і мінімізованих уявлень тієї чи іншої національно-лінгвокультурної спільноти, якими володіють носії певного національно-культурного менталітету» [Бацевич 2007: 39] (пор. [Боярських 2008: 47]).

3) апеляція до яких постійно відновлюється в мовленні представників тієї чи іншої національно-лінгвокультурної спільноти (тобто апеляція може не бути частотною, але зрозумілою співрозмовнику без додаткового коментаря) [Красных 2002: 44-45].

Г. Г. Слишкін розглядає прецедентні феномени як особливий різновид концептів, оскільки вони становлять одиниці, що належать свідомості, детермінуються культурою та втілюються в мові [Слишкін 2000: 9].

Д. Б. Гудков визначає прецедентні феномени як одиниці, що входять до когнітивної бази тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти та відомі будь-якому пересічному представнику цієї спільноти [Гудков 2003: 153].

У термінологічній енциклопедії «Сучасна лінгвістика» О. Селіванова прецедентними феноменами називає компоненти знань, позначення та зміст яких добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, актуальні й використані в когнітивному й комунікативному плані. Знаки прецедентних феноменів характеризуються значним інформаційним обсягом, є подібними до символів [Селіванова 2006: 492-493].

Спираючись на погляди Д. Б. Гудкова та В. В. Красних, О. С. Боярських розмежує ознаки прецедентних феноменів як одиниць мови, свідомості й культури. На думку дослідниці, до ознак прецедентних феноменів як одиниць мови належать такі: а) прецедентні феномени мають вербальне вираження; б) відтворюються у процесі комунікації, а не створюються заново; в) можуть трансформуватися в межах збереження упізнаності.

До ознак прецедентних феноменів як одиниць свідомості О. С. Боярських зараховує такі: а) прецедентні феномени є результатом певних когнітивних операцій (редукції, мінімізації та ін.); б) є засобом кодування та трансформування інформації; в) задають моделі оброблення, оцінювання інформації та її порівняння з уже наявною.

З-поміж ознак прецедентних феноменів як одиниць культури дослідниця виділяє: а) прецедентні феномени характеризуються наповненістю певним знанням культурного характеру; б) потребують співвіднесення з іншими текстами як фактами культури; в) визначають специфіку культурного простору [Боярських 2008: 47-48].

О. А. Нахімова виділяє такі функції прецедентних феноменів:

1. Функція оцінки реалізується в тому, що прецедентні феномени яскраво виражають суб'єктивне ставлення автора.

2. Моделювальна функція полягає у формуванні уявлень про світ у вигляді моделі.

3. Прагматична функція втілює здатність впливати на адресата.

4. Естетична функція передбачає, що прецедентні феномени сприймаються як спосіб естетичної оцінки світу.

5. Парольна функція означає, що прецедентні феномени часто служать для виявлення спільності ментально-вербальної бази автора та читача.

6. Ігрова (людична) функція прецедентних феноменів відображає їх використання як своєрідної мовної гри для привернення уваги читача та зниження напруженості тексту.

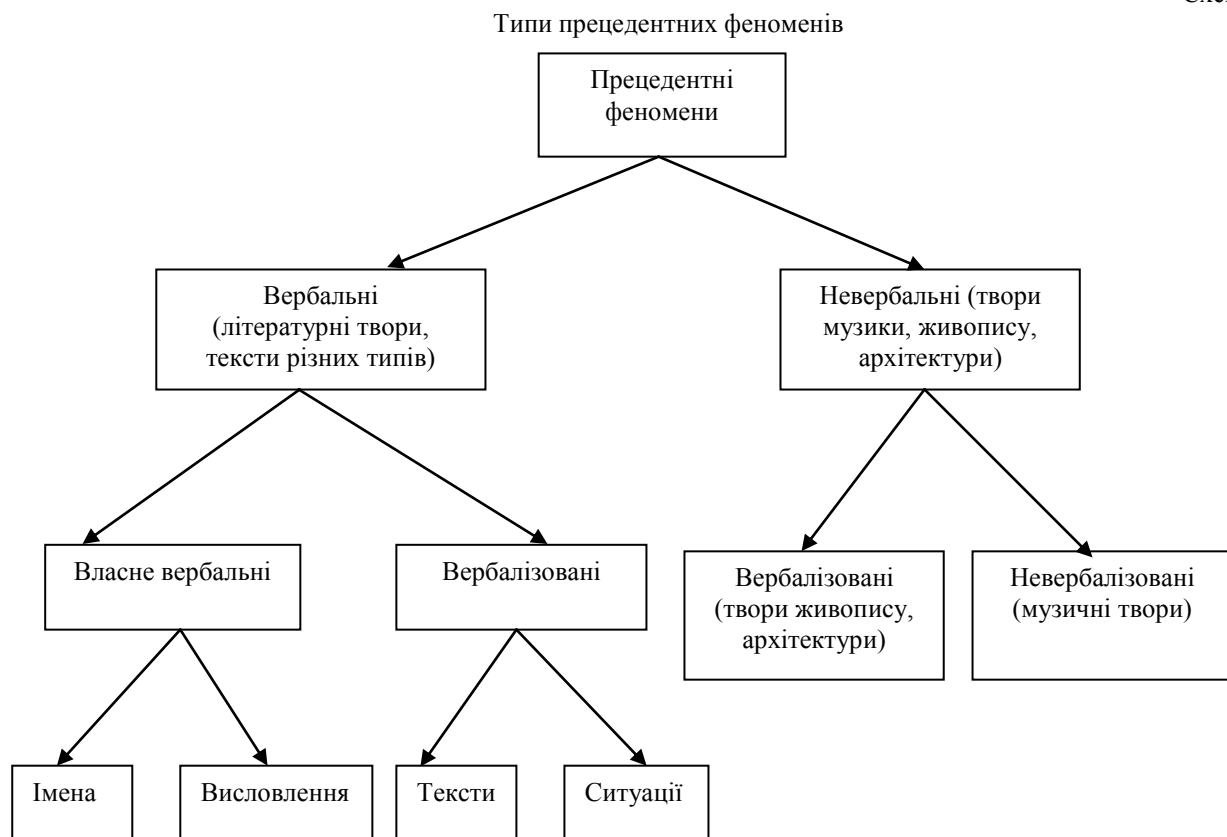
7. Евфемістична функція полягає в тому, що іноді прецедентні феномени допомагають пом'якшити висловлення, втілити необхідний зміст у неагресивній формі [Нахімова 2007: 142-144].

Щодо обсягу поняття прецедентних феноменів учені дотримуються різних поглядів. Одні дослідники (Д. Гудков, О. Боярських) підтримують вузький погляд на проблему прецедентних феноменів і вважають прецедентними лише ті, що мають вербальне вираження (тексти, висловлення тощо). Але більшість дослідників (Ю. Караулов, В. Красних, О. Ворожцова, Р. С. Чорновол-Ткаченко та ін.) дотримуються широкого погляду на прецедентні феномени, згідно з яким до таких феноменів зараховують одиниці, що мають як вербальне, так і невербальне вираження (зокрема, твори музики або живопису). Прецедентні тексти, на погляд Р. С. Чорновола-Ткаченка (дослідник ототожнює поняття прецедентного феномену та прецедентного тексту) окремої лінгвокультурної спільноти охоплюють: а) вербальні тексти, включаючи сам текст-приймач, його хронологічні попередники та наступники; б) тексти з невербальним складником, включаючи музичні та живописні хронологічні попередники та наступники тексту-приймача; в) соціоісторичні і культурні феномени, включаючи історичні та культурні події, періоди та епохи; г) кодові системи, включаючи архетипи, жанри і мови [Чорновол-Ткаченко 2007: 6]. Ми розглядаємо прецедентні феномени у широкому їх розумінні, тобто поділяємо їх на вербальні та невербальні за ознакою їх словесного вираження / невираження.

В. В. Красних виділяє ще один критерій опозиції прецедентних феноменів – це можливість або неможливість реалізації їх у мовленні. За цією ознакою виділяються вербалізовані та невербалізовані прецедентні феномени [Красных 2002: 46]. До вербалізованих дослідниця відносить ті феномени, що можуть бути вербально відтворені, описані в мовленні (напр., картина В. М. Васнецова «Богатирі» є невербальним феноменом, але її можна описати за допомогою слів). Невербалізовані ж феномени є такими, що не мають вербального вираження (напр., музичні твори не можуть бути адекватно передані за допомогою слів, описати можна тільки враження від них). Іншими словами, всі прецедентні феномени за вербальним вираженням можна поділити на вербальні (ті, що мають словесне вираження) та невербальні (відповідно ті, що такого вираження не мають). У свою чергу вербальні прецедентні феномени можуть бути поділені на власне вербальні (ті, що мають словесне вираження і точно відтворюються в мовленні) та вербалізовані (ті, що мають словесне

вираження, але можуть бути вербалізовані або відтворені в мовленні у різний спосіб). Невербальні ж феномени поділяються на вербалізовані (ті, що можливо описово відтворити в мовленні) та невербалізовані (див. схему 1).

Схема 1

Особливий тип вербальних прецедентних феноменів виокремлює О. С. Боярських. Це описова вербалізація – випадки вказівки на ситуацію, що стосується певного художнього тексту та є впізнаваною без використання імен літературних персонажів або літературних висловлень: *Напевно, важко відчувати себе лицарем, що бореться з млинами?* (www.bedusenko.com). У таких випадках відбувається вербальна репрезентація ситуації, яка стосується художнього твору, але не шляхом цитування, а за допомогою свого роду переказу, в якому вживаються окремі лексеми, що легко поновлюють зв'язок з текстом-джерелом лексеми [Боярських 2008: 101-102]. Виділення цього типу прецедентних феноменів як окремого, на нашу думку, є не зовсім доцільним, адже його можна зарахувати до вербалізованих одиниць вербальних прецедентних феноменів.

В. В. Красних виділяє прецедентні імена, висловлення, тексти та ситуації як одиниці системи вербальних прецедентних феноменів [Красных 2002: 47-48].

Прецедентні імена — це широко відомі власні імена, що використовуються в тексті не стільки на позначення конкретної людини (ситуації, міста, організації та ін.), скільки як своєрідний культурний знак, символ певних якостей, подій, напр.: *Дон Кіхот* — символ безкорисливої боротьби за справедливість [Нахимова 2007: 4].

Прецедентне ім'я може співвідноситися або з прецедентним текстом (*Кайдашиха* – героїня повісті І. Нечуя-Левицького), або з прецедентною ситуацією (*Крути* – місце, де в 1918 році загинули 300 київських студентів, захищаючи підступи до Києва від більшовиків) [Красных 2002: 86].

Прецедентні імена В. В. Красних поділяє на дві групи:

а) термінологічне ім'я – таке прецедентне ім'я позначає певну ознаку, рису характеру або зовнішності, тобто має «термінологічне» значення і є символом певної характеристики (*пузатий Пацюк, якому вареники самі до рота летять=ледар*);

б) полісемічне ім'я – таке прецедентне ім'я може бути символом не тільки образу, але й ситуації [Красных 2002: 86-89]: *Жити в країні... яка так легко прощається зі свободою... яка вважає героїв зрадниками, а катів – героями, якій «всьо равно», аби були чергові Мариніна з Сердючкою...* (pravda.com.ua/columns/2010/02/2/4703262). У наведеному прикладі прецедентне ім'я *Сердючка* вживається як символ масової поп-культури, але також це ім'я може виступати символом русифікації української культури, напр.: *Дев'ятнадцять років згаяти! Заради чого? Щоб замінити Андруховича Донцовою, а Пономарьова Сердючкою?* (pravda.com.ua/columns/2010/02/2/4703262).

В. Азарова до головних ознак прецедентних імен відносить «такі показники, як збагачення семантики та інтертекстуальність, використання прецедентного імені в якості культурного знака, що пов'язує різні тексти, епохи та простори» [Азарова 2010: 11].

Прецедентне висловлення – це продукт мовленнєво-мисленнєвої діяльності, завершена та самодостатня одиниця, що становить рухомий різновид прецедентних феноменів, які з'являються на короткий проміжок часу і швидко зникають, проте мають у цей період дуже сильний дієвий потенціал (фрази з рекламних роликів, анекдоти): *Останні маневри його чимось нагадують «тактику стурбованої мавпи»: там розумні, а там – гарні, а мені хоч розірвися...* (Дзеркало тижня. – 4.09–10.09.2010 (№ 32 (812))) (підкреслена фраза з відомого анекдоту про те, як Лев ділив звірів на розумних та гарних). До прецедентних висловлень, на думку В. В. Красних, належать цитати, афоризми, крилаті вислови, плагіат: *Олег намагається говорити з серйозним глядачем елітарною кіномовою, спростовуючи мотивації Брехта «їжа спочатку, творчість – потім»* (Дзеркало тижня. – 11.09-17.09.2010 (№33 (813))). У мовленні прецедентне висловлення функціонує як одиниця дискурсу [Ворожцова 2007: 36-42].

Структура прецедентного висловлення включає три елементи:

- 1) поверхнєве значення, що дорівнює сумі значень компонентів висловлення;
- 2) глибинне значення, що становить семантичний результат сполучення компонентів прецедентного висловлення і формує його лексико-граматичну структуру;
- 3) системний смисл, що є сумою глибинного значення висловлення і знання прецедентного феномена та пов'язаних з ним конотацій [Красных 2002: 100-101].

Прецедентні висловлення та прецедентні імена часто вживаються в тексті саме для актуалізації вербалізованих прецедентних феноменів (прецедентної ситуації та прецедентного тексту), виступають у ролі їх символів. Власне прецедентний текст та прецедентна ситуація, на думку О. А. Ворожцової, є феноменами скоріш когнітивного, ніж лінгвістичного плану, оскільки зберігаються у свідомості носіїв мови у вигляді інваріантів сприйняття [Ворожцова 2007: 42].

Прецедентний текст — це вербальний прецедентний феномен, що зберігається в когнітивній базі у вигляді інваріанта сприйняття. Апеляція до прецедентного тексту здійснюється через пов'язані з цим текстом прецедентні висловлення або прецедентні імена. Знання інваріанта сприйняття прецедентного тексту — необхідне та обов'язкове для всіх представників певної спільноти; знайомство ж із самим прецедентним текстом (саме як з текстом) — бажане, але не обов'язкове. Перш ніж набути статусу прецедентного, текст проходить через певний алгоритм сприйняття, що передбачає поділ характеристик тексту на значущі/незначущі та фіксування перших при ігноруванні других [Красных 2002: 68-72], напр.: *Зрозуміло, що занепацати себе тугою з приводу того, що процвітає і тріумфує культура «голих королів» і «крихіток Цахесів», – справа руйнівна* (www.bedusenko.com). Прецедентне ім'я *крихітка Цахес* відсилає читача до твору Е. Т. А. Гофмана «Крихітка Цахес», що є прецедентним текстом; а *голий король* є прецедентним висловленням, що стосується казки Г. Х. Андерсена «Нове вбрання короля» (серед пересічних громадян відома під назвою «Казка про голого короля»).

Прецедентна ситуація – це певна «ідеальна» ситуація, що колись відбувалася в реальній дійсності або належить до віртуальної реальності мистецтва. Яскраві ознаки цієї ситуації відбито у народній свідомості з певною емоційною оцінкою. Прецедентна ситуація актуалізується в дискурсі через короткий опис самої ситуації або через її атрибути (суб'єкти-персонажі або предмети, що в цій ситуації задіяні) [Ворожцова 2007: 42-43]. До когнітивної бази входить інваріант сприйняття прецедентної ситуації, оскільки вона сама є невербальним, але вербалізованим феноменом: *Варто пам'ятати, що такі «посіви» рано чи пізно дають «сходи» всенародного Майдану* (pravda.com.ua/news/2010/09/27/5418711). У поданому реченні *Майдан* – це прецедентне ім'я, що вказує на прецедентну ситуацію, що мала місце в Києві у листопаді 2004 року. Саме на головній площі столиці, Майдані Незалежності, почалась Помаранчева революція.

В. В. Красних диференціює три основні групи прецедентних феноменів за «широотою охоплення – від соціума до загальнонародської спільноти», тобто залежно від ступеня їх універсальності:

1. Соціумно-прецедентні — феномени, що відомі будь-якому пересічному представнику того чи іншого соціуму (конфесійного, професійного тощо) та входять до колективного когнітивного простору: *СТБину успішну нішу я позначаю як «Zima and Gima production» ...* (Дзеркало тижня. – 4.09–10.09.2010 (№32(812))). Вживання прецедентного імені «*Zima та Gima*» буде зрозумілим людям середнього і старшого віку, що пережили справжній бум індійського кіно на ТБ.

2. Національно-прецедентні — феномени, що відомі будь-якому пересічному представнику тієї чи іншої національно-лінгвокультурної спільноти та входять до національної когнітивної бази: *Про що реве і стогне Дніпр широкий?* (Дзеркало тижня. – 28.08.–03.09.2010 (№31(811))).

3. Універсально-прецедентні — феномени, що відомі будь-якому пересічному сучасному homo sapiens та входять до «універсального» когнітивного простору: *Шлях до Бога більш адекватно подають добровільні «робінзони» – пустельники й самітники* (Дзеркало тижня. – 22.04.–28.04.2006 (№15(594))) [Красных 2002: 50-51].

Крім цих трьох груп, Ю. Є. Прохоров виділяє також автопрецеденти, що становлять відбиття у свідомості індивіда деяких феноменів навколишнього середовища, які мають певне пізнавальне, емоційне або

аксіологічне значення для окремої особистості та пов'язані з особливими індивідуальними уявленнями, включеними до неповторних асоціативних рядів [Прохоров 2004]. Як приклад автопрецедента Н. В. Петрова наводить образ зеленої водокачки, що може асоціюватися з дитинством конкретного індивіда. Такі асоціації є суто індивідуальними і далеко не для всіх уявлення про водокачку є прецедентним та має наведене значення [Петрова 2009: 354]. На думку В. В. Красних, автопрецеденти не відповідають наведеному вище визначенню прецедентних феноменів і входять до числа (як мінімум) соціумно-прецедентних [Красных 2002: 50]. Ми підтримуємо погляд В. В. Красних на автопрецеденти як підтип соціумно-прецедентних феноменів.

Також учені класифікують прецедентні феномени за такими ознаками: а) за сферами-джерелами прецедентних феноменів (література, театр, політика, кіно та ін.); б) за сферами-мішенями, до яких належать прецедентні феномени у своїх вторинних значеннях (реклама, спорт, політика, ЗМІ та ін.); в) за національною належністю джерел прецедентності: вітчизняні та зарубіжні [Боярских 2008; Ворожцова 2007].

Отже, прецедентними є феномени, що добре відомі та зрозумілі всім представникам національно-лінгвокультурної спільноти, апеляція до яких постійно відновлюється у їх мовленні. Основу класифікації прецедентних феноменів складає критерій словесного їх вираження / невираження, відповідно до якого виділяють вербальні та невербальні прецедентні феномени. Ще однією ознакою диференціації прецедентних феноменів є їх можливість / неможливість реалізації їх у мовленні, згідно з якою їх поділяють на вербалізовані та невербалізовані. Вербалізованими можуть бути як вербальні, так і невербальні прецедентні феномени; до невербалізованих же належать лише невербальні прецедентні одиниці. За ступенем універсальності серед прецедентних феноменів розмежовують соціумно-прецедентні (до складу яких входять автопрецеденти, що є відомими лише у мікросоціумах, що можуть включати лише кілька осіб), національно-прецедентні та універсально-прецедентні. Підтипами вербальних феноменів є прецедентні імена, висловлення, тексти та ситуації. Прецедентні тексти та ситуації за можливістю вербального вираження зараховуємо до вербалізованих одиниць, прецедентні імена та висловлення – до власне вербальних.

Використання прецедентних феноменів є способом непрямої комунікації, тобто змістовно ускладненої комунікації, у якій розуміння висловлення включає смисли, що не містяться у власне висловленні, і потребує додаткових інтерпретативних зусиль з боку адресата. Перспективність подальшого вивчення прецедентних феноменів та їх типології зумовлене їхньою поширеністю у сучасному політичному та медійному дискурсах, що і буде складати предмет дослідження у наступних роботах.

Література

- Азарова 2010: Азарова, В. Прецедентное имя в научном освещении [Текст] / В. Азарова // Лінгвістичні студії. – Донецьк: ДонНУ, 2010. – Вип. 21. – С. 8-12. – Бібліогр.: с. 11-12.
- Бацевич 2007: Бацевич, Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації [Текст] / Ф. С. Бацевич. – К.: Довіра, 2007. – 205с. – ISBN 978-966-507-211-9.
- Боярских 2008: Боярских, О. С. Прецедентные феномены со сферой-источником «Литература» в дискурсе российских печатных СМИ (2004-2007 гг.) [Текст] : диссерт... канд. филол. наук : 10.02.01 / О. С. Боярских. – Нижнетагильская государственная социально-педагогическая академия. – Нижний Тагил, 2008. – 230с.
- Ворожцова 2007: Ворожцова, О. А. Лингвистическое исследование прецедентных феноменов в дискурсе российских и американских президентских выборов 2004 года [Текст] : диссерт... канд. филол. наук : 10.02.20 / О. А. Ворожцова. – Уральский государственный педагогический ун-т. – Екатеринбург, 2007. – 215с.
- Гудков 2003: Гудков, Д. Б. Теория и практика межкультурной коммуникации [Текст] / Д. Б. Гудков. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 288с. – 2000 экз. – ISBN 5-94244-007-7.
- Ильин 1996: Ильин, И. П. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм: монография [Электронный ресурс] / И. П. Ильин – Электрон. дан. (1 файл). – М. : Интрада, 1996. – 254 с. – Режим доступа: <http://lib.ru/CULTURE/ILIN/poststrukt.txt>. – Название с экрана.
- Караулов 2006: Караулов, Ю. Н. Русский язык и языковая личность [Текст] / Ю. Н. Караулов. – М.: КомКнига, 2006. – 261с. – Библиогр.: с. 258-261. – ISBN 5-484-00509-4.
- Кондратенко 2009: Кондратенко, Н. В. Интертекстуальність в українському політичному дискурсі // Ковалевська, Т. Ю., Кондратенко, Н. В., Кутуза, Н. В., Порпуліт О. О., Ковалевська А. В. Реклама та PR у масовоінформаційному просторі [Текст] / О. В. Александров (ред.). – Одеса: «Астропринт», 2009. – С. 155-160. – Бібліогр.: с. 367-391. – 500 пр. – ISBN 978-966-190-119-2.
- Красных 2002: Красных, В. В. Этнопсихолінгвістика і лінгвокультурологія: Курс лекцій [Текст] / В. В. Красных – М.: ИТДГК «Гнозис», 2002. – 284с. – Библиогр.: с. 282-284. – ISBN 5-94244-009-3.
- Кушнерук 2006: Кушнерук, С. Л. Сопоставительное исследование прецедентных имен в российской и американской рекламе [Текст]: диссерт... канд. филол. наук: 10.02.20 / С. Л. Кушнерук. – Уральский государственный педагогический ун-т. – Екатеринбург, 2006. – 213с.
- Нахимова 2007: Нахимова, Е. А. Прецедентные имена в массовой коммуникации: монография [Текст] / Е. А. Нахимова ; ГОУ ВПО «Урал. гос. пед. ун-т»; Ин-т социального образования. — Екатеринбург, 2007. — 207с. – Библиогр.: с. 185-207. – 500 экз. – ISBN 5-7186-0238-X.

Петрова 2009: Петрова, Н. В. Эволюция понятия «прецедентный текст» [Электронный ресурс] // Проблемы концептуализации действительности и моделирования языковой картины мира: сб. науч. тр.: вып. 4 / сост., отв. ред. Т.В. Симашко. – Электрон. дан. (1 файл). – Архангельск, 2009. – С. 350-358. – Библиогр.: с. 357-358. – Режим доступа: www.linguistic.sfpgu.ru/razdel4.doc. – Название с экрана.

Прохоров 2004: Прохоров, Ю. Е. Действительность. Текст. Дискурс: монография [Текст] / Ю. Е. Прохоров – М. : Флинта, Наука, 2004. – 224с. – 1000 экз. – ISBN 5-89349-653-1.

Селіванова 2006: Селіванова, О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія [Текст] / О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716с. – Бібліогр.: с. 668-688. – 1000 прим. – ISBN 966-8791-00-2.

Слышкин 2000: Слышкин, Г. Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе: монография [Текст] / Г. Г. Слышкин – М. : Академия, 2000. – 128с.

Чорновол-Ткаченко 2007: Чорновол-Ткаченко, Р. С. Прецедентный текст как основа лингвостилистической реализации категории интертекстуальности (на материале сказок Льюиса Керрола) [Текст] : автореф. дис... канд. филол. наук : 10.02.04 / Р. С. Чорновол-Ткаченко. – Харьковський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харьков, 2007. – 19с.

В статье рассмотрены прецедентные феномены как одно из проявлений теории интертекстуальности, приведено определение понятия прецедентных феноменов, определены их основные функции и дифференциальные признаки. Проанализированы классификации прецедентных феноменов по таким критериям: по признаку словесной выраженности / невыраженности, по возможности / невозможности реализации в речи, по степени универсальности.

Ключевые слова: прецедентный феномен, интертекстуальность, прецедентное имя, прецедентная ситуация, прецедентное высказывание, прецедентный текст, когнитивная база.

Precedent phenomena were considered in the present article as a display of the theory of intertext, there was given the definition of precedent phenomena and there were described their main functions and differential peculiarities. The precedent phenomena were classified in our studies by verbal expression / indistinctivity, by possibility / impossibility of verbal expression, by measure of universality.

Keywords: precedent phenomenon, intertextuality, precedent name, precedent situation, precedent statement, precedent text, cognitive data.

Надійшла до редакції 9 вересня 2010 року.

Наталя Слобода

ББК 81.411.1-22
УДК 811.161.2 '367

СИНТАКСИС МЕТАФОРИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ПОЕЗІЇ ШІСТДЕСЯТНИКІВ

Стаття продовжує цикл публікацій, присвячених аналізу синтаксичної структури метафори. Зокрема розглянуто три- і чотирикомпонентні метафоричні конструкції як форму реалізації комплексної образності, охарактеризовано смислові особливості окремих моделей.

Ключові слова: метафорична конструкція, модель, смислова структура метафори.

У сучасному світі множинних можливостей лексична система мови, якою б вона не була багатою, не здатна описати все різноманіття явищ і потребує постійного поповнення за рахунок появи нових значень слів. Це, в першу чергу, пов'язано з виникненням синтетичних явищ на перетині різних сфер, які нерідко описуються в термінах інших, суміжних реалій. Так формується поняття метафора, що властива мисленню людини як принцип сприйняття і структурування світу.

Найбільш гостре і яскраве вираження метафора знаходить у художньому мисленні і мовленні, для яких вона є первинною. Здебільшого метафоричні образи (як і реалії, які сприймає людина) є комплексними, тому до їх творення залучаються не окремі слова, а цілі конструкції, що дозволяють образно охарактеризувати явище з різних боків. Особливо це показово для поетичного мовлення ХХ сторіччя і яскраво виявляється в поезії шістдесятників.

Під метафоричними конструкціями розуміємо складні словосполучення, до складу яких входять два і більше метафоризованих компоненти, а також вказівний мінімум. Кожен із цих компонентів має самостійне метафоричне значення, хоча в більшості випадків вони семантично пов'язані і спрямовані на створення єдиного образу. Показово для метафоричних конструкцій є висока концентрація образності в межах порівняно стислих синтаксичних побудов.

У працях, присвячених комплексному дослідженню метафор, українські лінгвісти фіксують наявність складних метафор у поетичному мовленні й аналізують деякі типи конструкцій. Приміром, Л. Пустовіт виділяє